

Janez Cvirn

Celjsko gimnazijsko vprašanje (1893 - 1895)*

Ko so se slovenski državnozborni poslanci po padcu grofa Taaffeja morali v kratkem času odločiti, kakšen odnos bodo zavzeli do nove vlade kneza Alfreda Windischgraetza, so se očitno držali maksime, ki jo je ob predstavitvi nove koalicijske vlade (23. 11. 1893) v parlamentu izrekel dr. Karl Lueger: "Kadar se čuje program kakega novega ministrstva, preiskati je najprej, kaj je v njem pečenka in kaj je garnitura."¹ O tem, kako na svoj krožnik dobiti pečenko in ne puste priloge, pa si seveda niso bili enotni. Šest slovenskih poslancev (Ferjančič, Kušar, Coronini, Gregorčič, Gregorec in Nabergoj), ki so program nove vlade, izhajajoč iz varovanja statusa quo ante, razumeli kot zasmehovanje upravičenih slovenskih zahtev, je namreč takoj izstopilo iz Hohenwartovega kluba, drugi (Globočnik, Klun, Pfeifer, Povše, Robič, Šuklje in Vošnjak)² pa so nasledili "sirenskim" glasovom "političnega kljukca"³ Hohenwarta in ostali v njegovem klubu - čeprav odločni, da v zameno za svojo lojalnost Slovincem izbere nekaj narodnopolitičnih koncesij.

Čeprav je v slovenskem taboru počila struna, razcep nikakor ni bil tragičen. Nasprotno. Kot je neposredno po razkolu ugotavljal liberalni Slovenski narod⁴, so se z ločitvijo poslancev slovenske možnosti za doseg te ali one narodnopolitične zahteve bistveno povečale. "Da so vsi slovenski poslanci ostali pod krilom Hohenwarta, bi jih nova vlada niti v poštev ne jemala... Sedaj pa, ko je zdatno število slovenskih poslancev napravilo upor, sedaj postali so tisti poslanci, ki še vedno za Hohenwartom hodijo, za nas pravi biseri. Ali taki biseri postali so ti poslanci tudi za vlado, ker je

gotovo, da Hohenwartov klub razpade, kakor hitro ga zapuste še ostali slovenski poslanci."⁵ Pomembnost slovenskih poslancev v Hohenwartovem klubu za krhko vladno koalicijo pa je Slovenski narod predstavil z duhovito primero: "Včasih živi v rodbini star stric z veliko pokojnino, brez koje bi ostala rodbina živeti ne mogla. Kako mu strežejo in kako zapirajo okna, da se ne prehladi pred lahko sapico in kako vse stori, da bi se mu življenje podaljšalo! Če nam je dovoljena primera, trdili bi, da so knezu Windischgraetzu slovenski državni poslanci, kolikor jih je še v Hohenwartovem klubu, nekako tak stric, kojemu se mora streči, da se ne prehladi in ne oboli in ne umrje..."⁶

V novem političnem položaju so poskušali razdeljeni slovenski poslanci doseči uresničitev slovenskih zahtev po različnih poteh: secesionisti tako, da so svoje puške direktno uperili v vlado, člani Hohenwartovega kluba pa kot del vladne koalicije. Tako eni kot drugi pa so se kmalu zedinili glede glavnega cilja, ustanovitve slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji v Celju,⁷ ki jih je slovenskim poslancem obljubil že grof Taaffe. Ta, na prvi pogled zmerza zahteva, pa je izhajala iz trdne odlo-

⁵ Slovenski narod, 30. 12. 1893.

⁶ Ibidem.

⁷ Od sprejetja znamenite Vošnjakove resolucije v državnem zboru aprila 1880, ki jo je takratni slovenski tisk komentiral kot "prvo zmago slovensko v državnem zboru", so slovenski poslanci ves čas Taaffejevega ministrotva urgirali ustanovitev slovenskih paralelk na gimnazijah v raznih slovenskih mestih, zlasti v Mariboru in v Celju. Tako je Taaffe moral v posebnih razgovorih 20. novembra 1888 Hohenwartu obljubiti, da bo že v naslednjem šolskem letu aktiviral slovenske vzporednice na gimnaziji v Mariboru, leta 1894 pa bi se naj odprle tudi slovenske paralelke v Celju. Prvi del svoje obljube je Taaffe res izpolnil, ko so leta 1889 na mariborski gimnaziji odprli utrakvistične vzporednice v prvem letniku. Z izpolnitvijo drugega pa je vztrajno zavračeval z izgovorom, da se morajo najprej natančno analizirati rezultati na nemško-slovenskih paralelkah v Mariboru. Preden je šel Hohenwart po padcu Taaffejeve vlade v koalicijo, mu je sedem slovenskih poslancev, ki so še ostali v njegovem klubu, zapretilo z izstopom, če vlada končno ne izpolni svoje obljube. Slovenske poslance pa je novi ministrski predsednik Windischgraetz potolažil z obljubo, da postavi slovenske vzporednice na celjski gimnaziji v proračun za leto 1895, kar je kasneje tudi storil - vendar šele po odločnem nastopu slovenskih poslancev v državnem zboru. Prim. Lothar Höbelt, Kornblume und Kaiseradler. Die deutschfreihheitlichen Parteien Altösterreichs 1882 - 1918, Wien/München 1993, str. 111.

* Referat na mednarodnem simpoziju Celjsko gimnazijsko vprašanje 1895 - 1995 aprila 1995 v Celju.

¹ Slovenski narod, 24. 11. 1893.

² Slovenski narod, 25. 11. 1893. Iz Hohenwartovega kluba so izstopili Ferjančič, Kušar, Coronini, Gregorčič, Gregorec in Nabergoj.

³ Slovenski narod, 22. 11. 1893. Proč od Hohenwarta!

⁴ Slovenski narod je 28. 11. 1893 upravičeno opozoril, "da razdvoj med slovenskimi poslanci" ne pomeni nesreče, "ampak pomenja le dvojno taktiko, katera ima lahko jako ugodne posledice. Secesionisti so izprožili svoje puške in vzdramili vlado, da je zadnji čas, če hoče še paktirati s slovenskimi Hohenwartovci, ki imajo puške še ob strani. Če se pakt ne posreči prav kmalu, tedaj se vsa četa združi zopet z nabasanimi puškami - proti vladi!".

čenosti slovenskih politikov s Štajerske, da potrdijo slovenski napredek v Celju in končno osvojijo ta nemški Gibraltar "sredi slovenskega mesa".

Prvi so v odločen boj za ustanovitev slovenskih vzporednic na celjski nižji gimnaziji stopili slovenski secesionisti. 22. februarja 1894 je dr. Lavoslav Gregorec - ob podpori poslancev Ferjančiča in Nabergoja - v državnem zboru na naučnega ministra Madeyskega naslovil obsežno interpelacijo, v kateri je opisal "grozljive" razmere na gimnaziji v Celju (obstoje Bismarckovega dijaškega društva, ki svojim članom prepoveduje občevanje s slovenskimi dijaki; pristranost proforskega zbora, ki da je v političnem oziru strogo nemško nacionalno usmerjen; obstoj pripravljalnega razreda, zaradi katerega morajo slovenski dijaki obiskovati gimnazijo 9 let) in od ministrstva zahteval ustanovitev že davno obljubljenih slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju v šolskem letu 1894 - 1895.⁸ Zaradi glasnega odmeva Gregorčeve interpelacije v nemško-nacionalnih krogih na Spodnjem Štajerskem in zlasti v Celju (celjsko Nemško društvo je na zborovanju 28. februarja 1894 v posebni resoluciji zahtevalo od nemških poslancev, da ostro nastopijo zoper neresnično prikazovanje razmer na celjski gimnaziji),⁹ pa so se zganili tudi slovenski Hohenwartovci. 7. marca 1894 se je v proračunskem odseku za ustanovitev slovenskih vzporednic potegnil Franjo Šuklje in ko mu je naslednji dan minister Madeyski obljubil, da bo vlada podprla ustanovitev slovenske nižje gimnazije v Celju, če se izkaže, da vzporednice v Mariboru uspešno delujejo,¹⁰ je krenila na Dunaj cela deputacija celjskih Nemcev z županom Gustavom Stigerjem in podžupanom Juliusom Rakuschem na čelu.¹¹ Vendar ministrov Madeyskega, Plenerja in Wurmblanda ni uspela prepričati o neutemeljenosti slovenskih zahtev.¹²

V proračunskem odboru so se okoli celjskega vprašanja bili ostri boji. Že na seji 8. marca 1894 je Šuklje dokazoval upravičenost slovenskih zahtev po uvedbi slovenskih vzporednic na celjski gimnaziji. Opozarjal je, da je večina dijakov na celjski gimnaziji slovenske narodnosti.¹³ Za njim je nastopil nemški nacionalni poslanec Ernst Bareuther, ki

je označil slovenske zahteve kot nesprejemljive ne le iz nacionalnih ozirov, temveč predvsem z vidika načel koalicijske vlade, katere program je usmerjen k ohranitvi statusa quo v vseh pomembnejših političnih vprašanjih.¹⁴ Istočasno je dr. Richard Foregger v državnem zboru vložil interpelacijo, s katero je izpodbijal Gregorčeve navedbe kot neresnične in zlonamerne, ter zahteval od naučnega ministra ustanovitev posebne komisije, ki naj razišče razmere na celjski gimnaziji in o njih poroča v državnem zboru.¹⁵ Vendar njegove zahteve niso sprejeli in celjsko gimnazijsko vprašanje je za nekaj časa obmirovalo.

Ko se je po skoraj enomesečnem premoru 4. aprila 1894 ponovno sestal državni zbor (njegovo otvoritev je Deutsche Wacht pozdravila z upanjem, da bo 110 poslancev Združene nemške levice in 15 poslancev Nemške nacionalne stranke znalo zaustaviti 7 Slovencev iz Hohenwartovega kluba),¹⁶ je celjsko vprašanje v proračunski debati znova prišlo v ospredje. Že 5. aprila 1894 je o nujnosti ustanovitve slovenskih paralel ponovno govoril Šuklje, ki je poudaril, da je na celjski gimnaziji kar 63% dijakov slovenske narodnosti, obenem pa ostro udaril po Deutsche Wacht, češ da hujska proti Slovincem in upravičenim slovenskim zahtevam.¹⁷ Šukljetu je takoj odgovoril dr. Foregger, ki je slovensko zahtevo po utrakvizaciji nižje gimnazije označil kot odločilen korak k popolni slovenizaciji pomembnega nemškega "jezikovnega otoka" in jo zavrnil tako z vidika programa koalicije kot tudi s kulturnega vidika. Po njegovem mnenju je slovenski jezik še premalo razvit, da bi lahko imeli Slovenci svoje gimnazije, kajti samo s slovenskim jezikom avstrijski državljani absolutno ne morejo izpolnjevati svojih nalog, gotovo pa ne morejo izpolnjevati nobenih višjih kulturnih nalog. Zato je tudi v interesu Slovencev, da so gimnazije na jezikovno mešanih območjih Štajerske in Koroške nemške.¹⁸

Naslednjega dne je v proračunsko debato posegel še Miha Vošnjak, ki je v dvoumnem govoru argumentirano izpodbijal Foreggerjeva izvajanja.

⁸ Deutsche Wacht, 25. 2. 1894: Die Interpellation Gregorec in Abgeordnetenhaus; Domovina, 5. 3. 1894.

⁹ Deutsche Wacht, 4. 3. 1894.

¹⁰ Deutsche Wacht, 11. 3. 1894. Die Cillier Frage; Slovenski gospodar, 15. 3. 1894. Slovincem pravica, krivica Nemcem?

¹¹ Deutsche Wacht, 11. 3. 1894; Slovenski gospodar, 15. 3. 1894.

¹² Prim. Berchtold Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, ihre Genesis und ihre Auswirkungen vornehmlich auf die innerösterreichischen Alpenländer, Graz-Köln 1960, I., str. 109.

¹³ Deutsche Wacht, 11. 3. 1894; Slovenski gospodar, 15. 3. 1894.

¹⁴ Deutsche Wacht, 11. 3. 1894; Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 109.

¹⁵ Deutsche Wacht, 11. 3. 1894.

¹⁶ Deutsche Wacht, 5. 4. 1894.

¹⁷ Deutsche Wacht, 8. 4. 1894; Slovenski gospodar, 12. 4. 1894. Ta Šukljetov govor je zaradi izjave, da se Slovenci delijo v dve struji, od katerih ena "izvaja svoje postopanje iz etnografične skupnosti jugoslovanskih narodov in se nehoti bolj in bolj oddaljuje od zapada, in hoče, da bi tudi ljudstvo zrlo proti vzhodu", sprožil ostre napade, zlasti s strani slovenskega katoliškega tabora. O reakcijah na Šukljetovo izjavo glej: Dušan Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895. Političnogodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848 - 1895, Ljubljana 1966, str. 221 - 232.

¹⁸ Deutsche Wacht, 8. 4. 1895, 12. 4. 1895.

Najprej je zavrnil njegovo trditev, da so slovenske zahteve v nasprotju z osnovnimi načeli koalicije: "Osnova slovenskih paralelk že zaradi tega ne nasprotuje načelom koalicije, ker sploh to ni nobeno 'veliko' politično vprašanje. Vse kaj drugega je bilo, ko je včeraj predgovornik s 'Trente' (sic!) omenil odločitev južne Tirolske, ker je veliko politično vprašanje. Veliko politično vprašanje pomenja češko državno pravo. Veliko politično vprašanje bi bilo, ko bi mi sprožili južnoslovansko vprašanje, ali vsaj zedinjenje vseh slovenskih pokrajin v jeden upraven okoliš."¹⁹ Nato je popravil Foreggerjeva izvajanja o "slovenskih paralelkah", češ, da gre v bistvu (podobno kot v Mariboru) le za dvojezične vzporednice, v katerih se poučujejo v slovenskem jeziku le štirje predmeti.²⁰ Na koncu pa je Vošnjak poudaril, da je utrakvizacija nižje gimnazije v Celju kulturna potreba slovenskega naroda in zavrnil Foreggerjeve trditve o zatiranju nemškega življa od začetka Taaffejeve dobe dalje.²¹

Takšni in podobni nastopi so se v državnem zboru vrstili tudi kasneje, medtem pa je nemško nacionalno časopisje, zlasti celjska *Deutsche Wacht* in *Marburger Zeitung*, strastno agitiralo in prikazovalo celjsko vprašanje kot vprašanje moči (*Machtfrage*), kot epizodo "v velikem boju med Nemci in Slovani v Avstriji",²² kot načelno vprašanje²³ in kot zadevo časti vseh Nemcev v monarhiji, ob kateri se končno mora pokazati nemška solidarnost.²⁴ Na zborovanju Nemškega društva na Dunaju 12. aprila 1894, na katerem sta o žalostni usodi nemštva na Spodnjem Štajerskem in napačni politiki Združene nemške levice govorila tudi mariborski državnozborni poslanec dr. Gustav Kokoschinegg in celjski poslanec dr. Richard Foregger, so tako sprejeli resolucijo, v kateri so nemške poslance pozvali k popolni solidarnosti: "Nemško društvo vidi v nameravani ureditvi slovenskih vzporednic v Celju nov poskus oslavitve nemškega posestnega stanja in težko oškodovanje Nemcev na Spodnjem Štajerskem; zato ji najodločneje ugovarja in zanesljivo pričakuje, da bodo vsi nemški ljudski predstavniki v vsiljenem boju stopili skupaj."²⁵ Nemška solidarnost pa je bila opazna zlasti na Spodnjem Štajerskem, kjer so vsi prisegali na načelo: "Vsi možje na krov, v upor z vsemi zakonskimi sredstvi."²⁶ Na drugi strani pa je bila tudi slovenska stran odločno nepopustljiva, kar je v polet-

nih mesecih 1894 privedlo do tega, da so se nasprotja okoli "celjskega vprašanja" skrajno zaostri.

Junija in julija 1894. sta slovenska in nemška stran organizirali več političnih zborovanj, na katerih sta zahtevali "svoje pravice". Že 3. junija 1894 je bilo v Gradcu veliko zborovanje nemških zapornikov iz Štajerske, ki so se ga udeležili skoraj vsi vodilni poslanci Nemške nacionalne stranke in Združene nemške levice (Derschatta, Steinwender, Stürgkh, Morré, Dumreicher, Kokoschinegg), ter številni drugi ugledni štajerski in koroški politiki. Na zborovanju sta imela najradikalnejša govora celjska poslanca Emanuel Wokaun in dr. Richard Foregger. Slednji je v dolgem govoru zavrnil slovenske zahteve s svojimi starimi argumenti, trditev, da gre pri celjskem gimnazijskem vprašanju le za vprašanje moči, pa argumentiral s slovenskim zavračanjem ustanovitve slovenske nižje gimnazije v kakšnem drugem kraju na Spodnjem Štajerskem. Po njegovem mnenju so Slovenci prepričani, da se bo "nemška stvar" na Spodnjem Štajerskem rešila prav v Celju, zato so skoncentrirali svoje napade na celjsko gimnazijo, kar naj bi bil odločilen korak k popolni slovenizaciji nemškega Celja. Ker pa bi to pomenilo odločilen udarec tudi za nemštvo v okoliških trgih, je treba slovenske namere na vsak način onemogočiti.²⁷ V smislu Foreggerjevega govora so na shodu sprejeli tudi posebno resolucijo, s katero so nemški zaupni možje Štajerske izrazili svoje ogorčenje nad slovenskimi zahtevami: "Dne 3. junija 1894 v Gradcu zbrani nemški somišljeniki odločno protestirajo zoper nenehno neupravičeno podpiranje slovanskih zahtev na račun Nemcev; v načrtovani ustanovitvi slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju vidijo kršitev nujnega pogoja koalicije in ji ugovarjajo kot občutno oškodovanje Nemcev; izjavljajo, da je častna dolžnost vseh Nemcev, brez razločka na frakcijski položaj, da se z vso odločnostjo in največjo silo postavijo za v težkem boju stoječe spodnještajerske rodne brate; od vseh nemških poslancev pričakujejo najodločnejšo in brezobzirno obrambo pred vsemi, k oškodovanju nemškega posestnega stanja naperjenimi nameni, in jih pozivajo, da svoj odnos do koalicije postavijo v odvisnost od obnašanja vlade nasproti nacionalnim zahtevam južnih Slovanov, še posebej pri vprašanju utrakvizacije gimnazije v Celju."²⁸

¹⁹ Slovenski gospodar, 3. 5. 1894.

²⁰ Slovenski gospodar, 26. 4. 1894.

²¹ Slovenski gospodar, 3. 5. 1894.

²² Deutsche Wacht, 15. 4. 1894.

²³ Deutsche Wacht, 29. 7. 1894.

²⁴ Deutsche Wacht, 18. 3. 1894; Marburger Zeitung, 11. 3. 1894.

²⁵ Marburger Zeitung, 15. 4. 1894: Hände weg vom deutschen Gut!

²⁶ Marburger Zeitung, 26. 4. 1894.

²⁷ Deutsche Wacht, 7. 6. 1894: Die Parteikonferenz in Graz.

²⁸ Prav tam; resolucijo je v prevodu objavil tudi Slovenski gospodar, 7. 6. 1894; Marburger Zeitung, 7. 6. 1894. Navedeno resolucijo je najbolj navdušeno sprejelo celjsko nemštvo. Celjski občinski odbor je na seji 15. junija 1894 sklenil poslati organizatorju zborovanja, štajerskemu deželnemu poslancu Alexandru Kollerju posebno zahvalo, s katero se mu je toplo zahvalil za prizadevanje, da "primer Celje" ni ostal omejen le na lasten okoliš. (Deutsche Wacht, 24. 6. 1894; Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Mestna občina Celje (MOC) 1850 - 1918, fasc. 6, zapisnik seje občinskega odbora z dne 15. 6. 1894).

Po mnenju časopisa Marburger Zeitung naj bi celjsko gimnazijsko vprašanje pomenilo casus belli z Windischgraetzovo vlado, še zlasti pa z Združeno nemško levico, stranko, ki nikakor ne more zapustiti preživelih načel manchestrskega liberalizma in ki deluje proti nemškim nacionalnim interesom.²⁹ V boju proti vladi in Združeni nemški levici pa je seveda prednjačilo nemštvo v Celju, ki se je počutilo resno ogroženo. Celjski občinski odbor je tako 20. julija 1894 sprejel novo resolucijo: "V državnem interesu ustanovljena c. kr. gimnazija v Celju je učni zavod, na katerem se je od njegovega postanka neizpodbitno kar najsijajneje izkazal nemški učni jezik. Slavizacija nemškega zavoda ne odgovarja nobeni pedagoški potrebi in prav tako ne iskreni želji slovenskega prebivalstva, ki je pred nekaj leti brezuspešno poslalo na odločilna mesta s tisoči podpisov opremljene peticije za večje upoštevanje v ljudskih šolah že hudo zanemarjenega pouka nemškega jezika. Zahteva po slavizaciji zavoda ne korenini med spodnještajerskim slovenskim kmečkim ljudstvom, ki pošilja svoje sinove na nemško državno gimnazijo v Celje, čeprav bi obiskovanje slovenskih ali celo hrvaških gimnazij, že zaradi ugodnejše geografske lege, vzgojne stroške v številnih primerih celo bistveno zmanjšalo. Izpolnitev take, le pod videzom potreb in upravičenosti podane zahteve, bo med nemškim prebivalstvom obstoječe ogorčenje na nevaren način stopnjevalo; razumljivo, ker gre znova za nadaljevanje nacionalnih posebnosti in materialni blaginji nemških prebivalcev Celja nevarnih koncesij slovenskim politikom, ki lahko kar naprej globoko žalijo in oškodujejo nacionalno prepričanje in gospodarske interese tega patriotičnega prebivalstva, medtem ko se najpreprostejše in najbolj upravičene prošnje Nemcev Celja in vse Spodnje Štajerske nikdar ne upoštevajo, temveč vedno odklanjajo. Občinski svet ogroženega mesta Celja se čuti dolžnega, jasno in razločno izraziti, da bo ureditev slovenskih vzporednic ali ustanovitev samostojne slovenske gimnazije v Celju imela za neizbežno posledico izdajo nemškega mesta in s tem prepušitev Nemcev celotne Spodnje Štajerske slovanstvu, in protestira proti temu, da bi tak ukrep predstavljali kot povsem nepomemben, ko pa bi bil za Nemce Spodnje Štajerske izredno pomemben in bi imel zelo težke posledice."³⁰

V odgovor na "nemško rohnenje" je v poletnih mesecih tudi slovenska stran organizirala več zborovanj v Celju in okolici (Mozirje, Šmarje), na

katerih je od vlade zahtevala takojšnjo izpolnitev pravičnih slovenskih zahtev in apelirala na slovenske poslance, člane Hohenwartovega kluba, da v nasprotnem primeru izstopijo iz kluba.³¹ Pri tem so slovenske resolucije govorile izključno o "slovenskih paralelkah na nižji gimnaziji" in zavračale idejo o ustanovitvi slovenske nižje gimnazije v kakšnem drugem kraju v okolici Celja (največkrat se omenja Žalec), kar je propagirala zlasti Združena nemška levica. Po mnenju Slovenskega gospodarja izhaja ponudba o čisto slovenski nižji gimnaziji od "naših sovražnikov", ki hočejo s tem doseči prepoved obojega. Sovražnici Slovencev sta tako nova Nemška nacionalna stranka kot tudi stara liberalna Združena nemška levica: "Nacionalna stranka pravi, da nam ne gre nič ter nam kliče: Roke proč od od nemške posesti, nemške c. kr. gimnazije. Druga pa, 'liberalna levica', sicer ne kliče tako, vendar pa nam ne dovoli slovenskih vzporednic, samo da po drugi poti. Ona pravi, da je že prav, če nam vlada kaj poda, le ne slovenskih vzporednic, bolje je, če dobimo posebej nižjo gimnazijo, če že mora biti, tudi v Celju; še bolje pa je neki, če dobimo tako kje drugje, n. pr. v Ljutomeru. Prva nam torej ne dovoli nič, druga pa slovensko nižjo gimnazijo v Celju ali kje drugje. In to je tudi - nič; kajti, da se odpre slovenska nižja gimnazija, bodi že v Celju ali drugje, za to je treba posebne postave; slovenske vzporednice pa napravi lahko minister s svojo odredbo, brez vsake postave in torej lahko že v tej jeseni. Nje že dobimo torej, če vlada hoče, z novim šolskim letom, nižje gimnazije pa še ne, ampak kvečjemu čez leto dnij. In kaj se v tem času lahko zgodi! Na to tudi stavi svoje upanje nemška 'liberalna levica' in zdaj daje nam tedaj tudi ona nič, torej nič za nič: Nič nacionalna stranka in za nje nič 'liberalna levica'.³²

Nasprotja glede celjskega gimnazijskega vprašanja so se julija 1894 že tako zaostрила, da se je naučni minister Madeyski odpravil k cesarju v Ischl. Franc Jožef sicer ni bil preveč navdušen nad načrtom ustanovitve "slovenske gimnazije" v Celju, vendar se je spričo vladne obljube in vedno hujše agitacije le izjasnil zanjo.³³ Tako je na seji ministrskega sveta 19. avgusta 1894 minister Madeyski predlagal, naj se stroški za ureditev slovenske nižje gimnazije v Celju vnesejo v proračun za leto 1895, obenem pa se je izrekel proti priključitvi slovenskih paralelnih razredov na obstoječo nemško gimnazijo, saj bi se lahko le-ta (že v osebi ravnatelja) slovenizirala.³⁴ Proti njegovemu predlogu sta

²⁹ Marburger Zeitung, 10. 6. 1894: Casus belli.

³⁰ Deutsche Wacht, 22. 7. 1894; Marburger Zeitung, 22. 7. 1894; ZAC, MOC 1850 - 1918, fasc. 6, zapisnik seje občinskega odbora z dne 20. 7. 1894; resolucija je objavljena tudi v knjigi Heinricha Wastiana, Der Kampf um Cilli, Celje 1896, str. 4 - 5.

³¹ Slovenski gospodar, 28. 6. 1894, 12. 7. 1894, 26. 7. 1894.

³² Slovenski gospodar, 9. 8. 1894. Nič za nič.

³³ Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 110.

³⁴ Ibidem.

ministra Plener in Wurmbrand predlagala, naj ustanovijo slovensko nižjo gimnazijo na Bregu pri Celju ali pa v Ljutomeru, vendar se o obeh predlogih člani vlade niso uspeli sporazumeti. Zedinili pa so se o tem, da se v proračun vnese tudi "postavka Celje", kar se je kasneje tudi zgodilo.³⁵

Zaradi ogroženosti koalicije se je finančni minister Plener ponovno odločil za posredovanje in za mirno rešitev celjskega vprašanja poskušal pridobiti poslanca grofa Karla Stürgkha, ki je imel precejšen vpliv v Združeni nemški levici, in neodvisnega celjskega poslanca dr. Richarda Foreggerja. Plener jima je predlagal kompromisno rešitev, po kateri naj bi Celje kot kompenzacija za slovenske vzporednice dobilo pravico razširitve občinskega teritorija in dovoljenje za ustanovitev nižje realke, pri tem pa je Stürgkhu za pomoč in sodelovanje obljubil imenovanje za ministrskega svetnika v naučnem ministrstvu.³⁶ Med temi pogovori je Plener Foreggerju svetoval, naj v Celju deluje pomirjevalno, vendar so njegovi poskusi naleteli na gluha ušesa. Kot državni poslanec celjskega mestnega volilnega okraja je namreč moral zastopati interese celjskega nemštva, celjskim Nemcem pa je bilo popolnoma vseeno, če zaradi gimnazijskega vprašanja razpade koalicija.³⁷ Po smrti zmernega celjskega župana dr. Josefa Neckermanna (1893) je na čelo mestne občine prišel Gustav Stiger, ki je bil (kot njegov namestnik Julius Rakusch) radikalno nacionalnega mišljenja. Ta dva sta od Foreggerja zahtevala, naj ne pozabi svojih volilcev in celjski poslanec je sredi septembra 1894 izdal (v samozaložbi) drobno knjižico z naslovom *Zur Cillier Gymnasialfrage*.³⁸ Brošura je izhajala iz trditve, da Slovencem sploh ne gre za novi učni zavod, temveč le za osvojitve najjužnejše in najmočnejše nemške trdnjave in s tem za slovenizacijo celotne Spodnje Štajerske, kajti "s Celjem padejo tudi manjše nemške predstraže". Foreggerjeva brošura

in številni nastopi nekaterih nemških nacionalnih poslancev in javnih delavcev (zlasti poslanca Armanda von Dumreicherja in zgodovinarja Heinricha Friedjunga)³⁹ so iz celjskega vprašanja naredili prestižno vprašanje celotnega nemštva v monarhiji.⁴⁰ Spodnještajersko nemško časopisje⁴¹ je vedno glasneje zahtevalo nemško vzajemno jamstvo (*Deutsche Gemeinbürgschaft*) in popolno vse-nemško solidarnost,⁴² hkrati pa ostro kritiziralo politično razcepljenost v nemškem taboru, zlasti v sudetskih deželah.⁴³ Vlada je sicer poskušala zavreti nemško nacionalno agitacijo in ko je konec septembra 1894 na Dunaj spet prišla deputacija celjskega občinskega sveta z županom Stigerjem na čelu, je naučni minister Madeyski "ni hotel sprejeti, ko je izvedel, da je prišla zaradi celjske gimnazije".⁴⁴ Vendar so besede Foreggerja in Dumreicherja vse preveč odmevale in celjsko gimnazijsko vprašanje se je vse bolj zapletalo.

18. oktobra 1894 je finančni minister Plener objavil državni proračun za leto 1895,⁴⁵ ki je vseboval tudi postavko 1500 gld. za celjsko nižjo gimnazijo z nemško-slovenskim učnim jezikom (za četrto leto) in pri tem kar nekako prezrl resolucijo Združene nemške levice z dne 14. oktobra 1894,

³⁹ Pri tem pa se je seveda pozabljalo, da bi morali biti Nemci absolutno zainteresirani za obstoj koalicijskega ministrstva. Prim. Sutter, *Die Badenischen Sprachenverordnungen*, I, str. 111.

⁴⁰ Sutter, *Die Badenischen Sprachenverordnungen*, I, str. 110.

⁴¹ S 1. julijem 1894 se je tudi *Pettauer Zeitung* spremenil v politični list s podobno politično orientacijo kot *Deutsche Wacht* in *Marburger Zeitung*. V prvi vrsti zagovarja "pravično stvar Nemcev na Spodnjem Štajerskem", kajti: "Marburg, Cilli und Pettau, diese drei Grenzmarken des Deutschtums in der Untersteiermark, bezeichnen die Linie, die festzuhalten nationale Pflicht ist", v odnosu do nemških svobodomiselnih strank pa je sredinsko usmerjen: "Die Pettauer Zeitung sucht auch heute noch den gesunden Mittelweg einzuhalten; sie läßt sich von den 'Opportunisten um jeden Preis' ebensowenig nach rechts, wie von den Männern der 'schärfsten Tonart' nach links drängen..." Prim. *Pettauer Zeitung*, 1. 7. 1894; 30. 12. 1894.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Pettauer Zeitung* je na začetku oktobra 1894 razlike med nemško politiko v alpskih in sudetskih deželah opisal takole: "Während wir im Unterlande um die Scholle kämpfen und vom Ringen ermattet nach dem Bestand der Brüder ausschauen - schlagen die Brüder im Oberlande mit Prügeln aufeinander los und anstatt des Feldgeschreies: 'Hie Cilli allerwege!' - schreien sie sich gegenseitig: 'Walz!' und 'Lorber!' in die Ohren; denuncieren einander als 'Volksfeinde', schlagen einen Höllenlärm wegen 'Beamtenbeeinflussung', hetzen dieselben gegen einander und scheren sich den Henker darum, daß sie in ihrem blinden Eifer Existenzen vernichten, oder kompromittieren, deren Mithilfe nicht nur werthvoll, sondern dringend nöthig ist, sollen sich die Bruchstücke nicht noch weiter in immer kleinere Theile zerbröckeln". *Pettauer Zeitung*, 7. 10. 1894.

⁴⁴ *Slovenski gospodar*, 27. 9. 1894.

⁴⁵ *Deutsche Wacht*, 28. 10. 1894.

³⁵ *Ibidem*; zanimivo je, da je list *Marburger Zeitung* 23. 8. 1894 v članku *Das Vordringen der Slovenen im Unterlande* zapisal, kako so mnogi Celje (celjske Nemce) že odpisali, saj da je ustanovitev slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji le še vprašanje časa.

³⁶ Sutter, *Die Badenischen Sprachenverordnungen*, I, str. 110.

³⁷ Foregger je 8. avgusta 1894 pisal Dumreicherju, da je Celjanom popolnoma vseeno, če zaradi gimnazijskega vprašanja razpade tudi koalicija: "... Verbittert darüber, daß der Einfluß der 'Linken' auch unter dem Zeichen der Coalition nicht ausreichte, um die fortwährenden Conzessionen an die Slovenen zu hintertreiben, sind sie /die Cillier/ bereit und drängen mich, die radicalsten Mitteln anzuwenden und herostratische Politik zu treiben, weil es ja ärger auch unter Taaffe nicht war und nicht werden kann". Prim. Paul Molisch, *Briefe zur deutschen Politik in Österreich von 1848 bis 1918*, Wien und Leipzig 1934, str. 335.

³⁸ Dr. Richard Foregger, *Zur Cillier Gymnasialfrage*, Wien 1894; ZAC, MOC 1850 - 1918, fasc. 6, zapisnik seje občinskega odbora z dne 28. 9. 1894.

da bo na poskus ustanovitve slovenske gimnazije v Celju odgovorila z izstopom iz koalicije.⁴⁶ Obenem se je začel pogajati s Slovenci, naj pristanejo na ustanovitev gimnazije v Žalcu ali kakšnem drugem kraju v bližini Celja, toda slovenski poslanci so vztrajno zavračali kompromisno rešitev.⁴⁷ Ko tudi akcija celjskega okrajnega glavarja Wagnerja, da bi za vladno zamisel pridobil občinska zastopa Žalca in Šentjurja, ni prinesla uspeha,⁴⁸ je bilo z nemške in slovenske strani narejeno vse, kar je bilo mogoče. Boj za Celje je postal središče celotnega političnega dogajanja v Avstriji.

Že konec oktobra 1894 je graški občinski odbor na predlog dr. Victorja von Hochenburgerja v državni zbor poslal posebno peticijo, v kateri je od nemških poslancev zahteval, da izpolnijo svojo nacionalno dolžnost in preprečijo slovenizacijo Celja, in predlagal, da se postavka Celje črta iz proračuna.⁴⁹ Ta peticija je na Spodnjem Štajerskem sprožila pravo nemško protestno gibanje zoper celjsko postavko, saj so po vzoru deželnega glavnega mesta poslali v državni zbor podobne peticije tudi občinski odbori Ptuja (29. 10.), Radgone (31. 10.), Brežic (4. 11.), Maribora in Vitanja (5. 11.) ter drugih manjših občin z nemško večino.⁵⁰ Nemški protestni akciji so se pridružili tudi istrski Italijani, ki so prav v tem času bili boj proti slovenskim (dvojezičnim) napisom v Istri.⁵¹ Piranski župan dr. Fragiaco je 6. 11. 1894 celjskemu občinskemu odboru poslal zanimiv dopis, v katerem je v imenu piranskega magistrata celjskemu nemštvu izrazil vse simpatije: "Enako pomembno vprašanje kot so dvojezični napisi, ki danes pretresajo celotno Istro, je z enakimi težnjami povzročeno vprašanje ustanovitve slovenske gimnazije v mestu Celje. Dva kulturna naroda, oba močna in ponosna na svojo zgodovino, gledata, kako jima prodirajoča slovanska plima skuša odnesti najsvetejšo vseh pravic in izbrisati njun nacionalni znak. Enake okoliščine, v katerih se nahajajo istrski Italijani in štajerski Nemci, so me napotile, da v imenu mesta Pirana izrazim častiti mestni občini Celje najvišjo simpatijo in željo, da bi Nemcem in Italijanom v težkem nacionalnem boju, ki ga danes bojujejo, končno uspelo doseči zmago".⁵²

Od srede novembra 1894 do konca januarja 1895 je celjsko gimnazijsko vprašanje več ali manj

mirovalo, v novo fazo razvoja pa je stopilo s predlogom, ki ga je 7. februarja 1895 predložil v sprejetje štajerskemu deželnemu zboru graški župan in deželni poslanec dr. Wilhelm Kienzl: "Glede na to, da je prispevek v državnem proračunu za ustanovitev nižje gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom v Celju postavila c. kr. vlada; glede na okoliščine, da iz celotnega postopanja in razvoja te zadeve nedvoumno izhaja, da zahteva po ustanovitvi nižje gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom v ali izven Celja ali ustanovitvi slovenskih vzporednic na obstoječi državni gimnaziji v Celju ni izšla iz kulturnih potreb, ampak naj bi mnogo bolj služila pridobiti nacionalnemu vplivu in političnemu položaju Slovencev na Spodnjem Štajerskem novo, za nadaljnji razvoj odločilno podporo, na račun nacionalnega posestnega stanja Nemcev, ki mu je porok sedanje vladino načelo; nadalje glede na to, da se takšen postopek kaže deželnemu zboru kot javen prelom s koalicijskim principom, ki služi za osnovo sedanji politični situaciji; in končno glede na to, da je ta najnovejši napad na položaj Nemcev na Štajerskem, med prebivalstvom cele dežele in tudi daleč preko njenih meja povzročil najgloblje vznemirjenje - načrtovana ustanovitev zato nacionalni mir resno in trajno ogroža - in nazadnje, glede na to, da je po čl. 19, odst. 1., točka a) deželnega reda deželni zbor poklican, da pretehta posledice takšnih ustanovitev za blaginjo dežele, se o njih posvetuje in eventualno stavi predloge, se deželni zbor izreka zoper načrtovano ustanovitev državne nižje gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom ali slovenskih vzporednic na državni gimnaziji v Celju in nasploh še najodločneje zoper vse ukrepe, ki se pod pretvezo kulturnih potreb in pedagoških ozirov kažejo le kot nov sunek v nemško jezikovno področje na Štajerskem".⁵³

Na Kienzlov predlog, ki ga je podpisalo še 37 drugih poslancev,⁵⁴ so slovenski poslanci že naslednji dan odgovorili z izstopom iz deželnega zbora. Svoj korak so argumentirali s posebno izjavo, ki se glasi:

"Uvažujé, da ima predlog, kateri je deželno-zborska večina stavila koncem seje štajerskega

46 Deutsche Wacht, 14. 10. 1894, 18. 10. 1894.

47 Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 113.

48 Slovenski gospodar, 22. 11. 1894, 29. 11. 1894; Deutsche Wacht, 22. 11. 1894.

49 Deutsche Wacht, 28. 10. 1894.

50 Deutsche Wacht, 29. 10. 1894, 1. 11. 1894, 5. 11. 1894, 8. 11. 1894; Pettauer Zeitung, 4. 11. 1894.

51 Slovenski gospodar, 15. 11. 1894. Istrski Lahi in naši Nemci.

52 Deutsche Wacht, 11. 11. 1894; ZAC, MOC 1850 - 1918, fasc. 70, št. 9057/1894.

53 Deutsche Wacht, 7. 2. 1895; Franjo Baš, Doba Ivana Dečka, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Maribor 1989, str. 73.

54 Kienzlov predlog je med drugimi podpisal tudi štajerski deželni glavar grof Edmund Attems, kar je še posebej razjuzilo Slovence. Seveda pa je treba dodati, da je bil v teku celjskega gimnazijskega vprašanja Attems deležen tudi ostrih napadov iz nemške strani. V letih 1894 - 95 je prejel več pisem spodnještajerskih Nemcev, ki so mu očitali popustljivost do Slovencev. Njegov predhodnik grof Wurmbrand naj bi namreč "die Windischen viel besser in Corda gehalten haben". Prim. Ulrike Frank, Edmund Graf Attems. Landeshauptmann der Steiermark 1893 - 1918, rkp. dis., Graz 1967, str. 49, 203.

deželnega zbora dne 7. februarja t. l., namen, preprečiti ustanovitev učnega zavoda za slovensko prebivalstvo na Štajerskem, dasi se ima ustanoviti na državne in ne na deželne stroške in dasi bi se s tem nemškimi sodeželanom nič ne vzelo; uvažujé nadalje, da se s tem predlogom protestuje principiarno sploh zoper vsakršno napravo, s katero bi se ugodilo kulturnim potrebam slovenskega prebivalstva in zadostilo pedagoškim ozirom, in da torej predlog nasprotuje državnim osnovnim zakonom; uvažujé, da se prizadevanja slovenskega prebivalstva, dobiti učni zavod, na žaljiv način postavlja zgolj kot agitacijsko sredstvo in se Slovenci v narodnem oziru sploh proglašajo za brezpravne; uvažujé, da je predlog podpisala cela nemškoliberalna deželnozborska večina, na čelu jej gospod deželni glavar, ki je vendar imenovan za celo štajersko deželo in ne samo za nje nemški del, in se torej v tem predlogu izražena narodna preširnost, nestrpnost in sovraštvo proti Slovencem manifestuje kot mišljenje deželnozborske večine; uvažujé končno, da je upoštevanje katerihkoli še tako upravičenih narodnih zahtev Slovencev v tem deželnem zboru povsem izključeno, smatramo zastopniki slovenskega prebivalstva vsako nadaljnjo udeležbo pri razpravah tega deželnega zbora za neplodno in brezuspešno in nezdržljivo s častjo slovenskega naroda, ter izjavljamo zategadelj, da ne moremo več sodelovati v deželnem zboru.⁵⁵

Radikalni nastop slovenskih deželnozborskih poslancev, ki ga je celjsko nemštvo označilo le za slabo odigrano komedijo,⁵⁶ je med štajerskimi Nemci vzbudil precejšnje začudenje. Zato je že 9. februarja 1895 dvanajst nemških katoliških konservativcev s prelatom Aloisom Karlonom na čelu v deželnem zboru stavilo kompromisni predlog, po katerem naj bi vlada uredila izobraževalne razmere na Štajerskem tako, da bi lahko vsi abiturienti zapuščali gimnazije po osmih letih šolanja, pri tem pa dobro obvladali oba jezika: "Deželni zbor pričakuje, da bo vlada pri urejanju izobraževalnih razmer na spodnještajerskih gimnazijah vprašanje rešila tako, da bodo abiturienti lahko zapuščali gimnazijo po osemletnem študiju s popolnim znanjem obeh deželnih jezikov."⁵⁷ Ta kompromisni predlog, ki so ga konservativci stavili z namenom, da bi se slovenski poslanci vrnili v deželni zbor, so pozitivno sprejeli tudi nemški liberalci in 12. februarja 1895 je celo dr. Kienzl podal nov predlog, naj deželni zbor izvoli poseben odbor, ki naj poskuša rešiti napeto situacijo okoli

celjskega vprašanja.⁵⁸ Na isti seji izvoljeni dvanajstčlanski odbor z baronom Rudolfom Hackelbergom na čelu je že tri dni kasneje deželnemu zboru predložil v sprejem dva predloga, s katerima naj bi po poti kompromisa rešili zapleten položaj. Prvi predlog je od vlade zahteval, da glede na svoj program pri vprašanju ustanovitve slovenske nižje gimnazije v Celju upošteva mnenje štajerskih deželnih šolskih oblasti, ki najbolj poznajo razmere v deželi. Drugi predlog pa je od štajerskega deželnega odbora zahteval, da preuči Karlonov predlog in v zvezi z njim naredi ustrezne korake pri vladi, do naslednje sesije pa o zadevi poroča v deželnem zboru.⁵⁹ Oba predloga so poslanci še na isti seji enoglasno sprejeli, vendar je njihovo upanje, da bodo z njima zadovoljni tudi Slovenci, splavalo po vodi. Glasovanje štajerskih konservativcev za oba predloga je namreč sprožilo ostro reakcijo slovenskih članov Hohenwartovega kluba in že na klubovi seji 20. februarja 1895 je Miha Vošnjak ostro napadel čudno Karlonovo politiko ter od Hohenwarta zahteval, da se do resolucije štajerskega deželnega zbora opredeli konservativni klub kot celota.⁶⁰ Čeprav je vodja štajerskih konservativcev poskušal slovenske člane Hohenwartovega kluba prepričati, da resolucija štajerskega deželnega zbora v nobenem oziru ne veže vlade - in da je torej za Slovence več kot sprejemljiva -, je konservativni klub še na isti seji sprejel sklep, da bo glasoval za celjsko postavko v proračunu.⁶¹

Dne 19. februarja 1895 se je državni zbor ponovno sešel, vendar so v proračunskem odseku zavlačevali z glasovanjem o postavkah za srednje šole.⁶² Ker je postajal položaj vedno bolj zapleten, saj je tudi klub Združene nemške levice na svoji seji 23. februarja 1895 podprl resolucijo štajerskega deželnega zbora,⁶³ graški občinski odbor pa se je dva dni kasneje v posebnem razglasu zavzel za uresničitev Kienzlovega predloga,⁶⁴ se je ministrski predsednik knez Windischgrätz konec februarja odločil za posredovanje in na prijateljski obed povabil nekaj slovenskih in nemških politikov, da bi se v miru dogovorili o rešitvi celjskega vprašanja.⁶⁵ Že na začetku pogovora je prelat Karlon predlagal, naj se problem reši v smislu njegovega predloga, po katerem naj bi se v proračun namesto postavke za Celje vnesla druga, širša po-

55 Domovina, 15. 2. 1895; Deutsche Wacht, 10. 2. 1895; Franjo Baš, Doba Ivana Dečka, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, str. 73.

56 Deutsche Wacht, 17. 2. 1895.

57 Deutsche Wacht, 14. 2. 1895.

58 Ibidem.

59 Deutsche Wacht, 17. 2. 1895.

60 Domovina, 25. 2. 1895.

61 Ibidem.

62 Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 114.

63 Deutsche Wacht, 28. 2. 1895.

64 Ibidem; ZAC, MOC 1850 - 1918, fasc. 71, št. 2293/1895.

65 Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 114.

stavka, namenjena ureditvi razmer na vseh gimnazijah na Štajerskem.⁶⁶ Karlonov kompromisni predlog, ki je predvideval ukinitvev pripravljajlnih razredov in tako urejen učni proces, da bodo maturanti po osmih letih šolanja zapuščali gimnazije z znanjem obeh deželnih jezikov, je bil formuliran tako, da bi ga lahko obe strani sprejeli. (Vsak drug predlog bi namreč škodoval koaliciji in pripeljal do padca vlade). Vendar ga ne nemška in še manj slovenska stran nista sprejeli z razumevanjem. Slovenci so Karlonov predlog sprejeli z obžalovanjem, kar je bilo opazno že med sestankom pri ministrskemu predsedniku, zastopnik Združene nemške levice Adolf Beer pa se je zavzel za enostavno črtanje celjske postavke iz proračuna. Čeprav sta predstavnika konservativcev Alois Karlon in princ Alois Liechtenstein Slovence nagovarjala, naj pristanejo na predlagani kompromis, do sporazuma ni prišlo. Predstavniki Slovencev so vztrajno zahtevali, naj jim vlada najprej razloži, na kakšen način namerava zadevo izpeljati. Ker pa naučni minister Madeyski o tem ni hotel dati nobenih izjav, je kompromisna rešitev splavala po vodi.⁶⁷

Kmalu zatem se je v proračunskem odboru začela razprava o državnem proračunu za leto 1895, vendar celjsko vprašanje ni prišlo na dnevni red vse do 11. junija 1895. Že prvi dan razprave pa se je pred Nemce postavilo vprašanje: ali koalicijska vlada ali celjska slovenska gimnazija?⁶⁸ Nemški nacionalci so nanj takoj reagirali z zahtevo po izstopu iz koalicije.⁶⁹ Na seji ministrskega sveta 14. junija 1895 je Plener na podlagi sklepa kluba Združene nemške levice z dne 13. junija 1895 izjavil, da bo Nemški klub izstopil iz koalicije, če bo proračunski odbor postavko Celje sprejel v proračun za leto 1895. Obenem se je zavzel za iskanje pravične rešitve, ki bi zadovoljila obe strani.⁷⁰ Zato se je vlada spet začela pogajati s Hohenwartom, ki je bil pripravljen popustiti, tako da bi gimnazijo uredili na Bregu pri Celju, torej v celjski okoliški občini. Vendar je tej lokaciji nasprotoval grof Gundacker Wurmbrand, češ da je preblizu mesta, in zahteval, da se gimnazija prestavi v Žalec. To pa je bilo nesprejemljivo za Hohenwarta in slovenske poslance v njegovem klubu.⁷¹

Tudi na seji ministrskega sveta 16. 6. 1895 se položaj ni spremenil. Ministrski predsednik knez Windischgraetz je uvidel, da ne bo mogoče doseči

za obe strani sprejemljive rešitve, zato je ministra Plenerja in Wurmbranda vprašal, ali bosta v primeru izstopa Združene nemške levice iz koalicije demisionirala. Odgovor se je glasil, da mora v tem primeru demisionirati celotna vlada.⁷² V tej nerazrešljivi situaciji se je knez Windischgraetz odločil, da celjsko postavko kljub temu stavijo v proračun, čeprav se je zavedal, da bo to pripeljalo do padca vlade. Naučni minister Madeyski pa je naredil vse, da se v proračunskem odboru celjska postavka najprej sprejme in da šele nato pride do demisije vlade.⁷³ Na seji dne 18. junija 1895 je proračunski odbor izglasoval postavko Celje v proračun za leto 1895 z 19 glasovi proti 15. Proti postavki so glasovali člani Združene nemške levice, Nemške nacionalne stranke in Coroninijevega kluba: Baernreither, Bareuther, Beer, Exner, Hugo Fuchs, Haase, Halwich, Malfatti, Mauthner, Menger, Nitsche, Rainer, Schwegel, Stalitz in Steinwender, za njeno potrditev pa slovanski in romunski poslanci: Gregorec, Herold, Kaizl, Klaič, Klun, Kozłowski, Lupul, Meznik, Milewski, Palffy, Pientak, Pininski, Romanzcuk, Rutowski, in Sczebanowski, ter Nemci: Fuchs, Kathrein, Morsey in Wolkeinstein.⁷⁴ Neposredno po glasovanju so poslanci Združene nemške levice razglasili svoj izstop iz vladne koalicije, naslednji dan pa je knez Windischgraetz - v skladu s sklepom seje ministrskega sveta z dne 16. junija 1895 - pismeno obvestil Franca Jožefa o demisiji vlade, ki jo je cesar tudi takoj sprejel.⁷⁵ Tako je - vsaj na zunaj - zaradi celjske gimnazije padla Windischgraetzova koalicijska vlada,⁷⁶ s tem pa se je začela odločilna faza bojev za ustanovitev slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju.

Po demisiji Windischgraetzovega kabineta je cesar presenetljivo hitro (19. 6. 1895) imenoval novo začasno (uradniško) ministrstvo z grofom Erichom Kielmanseggom na čelu. Edina naloga

⁷² Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 116.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Deutsche Wacht, 20. 6. 1895; glej drugačno navedbo v Höbel, Kornblume und Kaiseradler, str. 115, op. 24.

⁷⁵ Deutsche Wacht, 20. 6. 1895.

⁷⁶ Seveda "celjsko gimnazijsko vprašanje" ni bilo glavni razlog za padec vlade. Marburger Zeitung je 20. 6. 1895 upravičeno zapisal: "Die Cillier Frage... ist ja keineswegs die einzige Klippe, an der die Coalition scheitern mußte, sobald das Staatsschiff den angekündigten neuen Kurs einschlug. Man erinnere sich nur an den famosen Wahlreformentwurf, der auf den Widerspruch aller Parteien stieß, und man wird zugeben müssen, das Madame Coalition eine sehr ungesunde Person war, der das Fieber in allen Gliedern steckte. Die Vereinigte Linke freut sich allerdings über die glückliche Fügung, daß die Cillier Budgetpost den Stein ins Rollen brachte, allein ihre Freude ist nicht berechtigt, da heute alle denkenden deutschen Wähler genau wissen, was sie von dieser berühmten Vertreterin des Deutschtums zu halten haben".

⁶⁶ Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 115.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Prim. Höbel, Kornblume und Kaiseradler, str. 115.

⁶⁹ Deutsche Wacht, 13. 6. 1895: Heraus aus der Coalition!

⁷⁰ Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 115.

⁷¹ Ibidem.

nove vlade je bil čimprejšnji sprejem državnega proračuna za leto 1895. Vendar je bila ta naloga izredno težka, saj je sprejem celjske postavke v proračun sprožil med večino avstrijskih Nemcev močne reakcije. Celjska Deutsche Wacht, ki je označila program nove vlade s stavkom: "Vladamo proti Nemcem",⁷⁷ je takoj po glasovanju v proračunskem odboru začela z ostrimi napadi na vlado in Združeno nemško levico ter zahtevala od nemških poslancev, da stopijo v odločno obstrukcijo. Le-ta da naj pripravi vlado do tega, da bo iz proračuna izločila postavko Celje. Po mnenju lista bi se morali vsi nemško nacionalno čuteči poslanci dogovoriti o enotnem nastopanju v celjskem vprašanju, seveda pa bi morala Združena nemška levica prenehati škiliti v novi kabinet.⁷⁸ Istega mnenja je bil tudi celjski poslanec dr. Foregger, ki je na seji državnega zbora 28. junija 1895 (med generalno debato o proračunu) ostro skritiziral oportunistem Združene nemške levice, ki da je edini krivec, da se je celjsko gimnazijsko vprašanje razpletlo v škodo Nemcev. Če bi liberalci ostalim strankam v koaliciji pravočasno zaklicali: "Tega ne dovolimo!", ne bi nikoli prišlo do zapletov, ki smo jim priča. Po mnenju Foreggerja je boj za celjsko gimnazijo le epizoda v boju med slovanskim in germanskim svetom, ki se ne sme razrešiti v korist Slovencev. Ustanovitev slovenske gimnazije v Celju, mestu, ki so ga ustanovili nemški kolonisti na ruševinah rimske Celeie, ne bi pomenila nič drugega kot "rop nemškega posestnega stanja". Kadar pa je treba braniti nemško posestno stanje, je skrajni radikalizem sveta dolžnost vsakega Nemca. Zato je na koncu govora Foregger med poslance vrgel parolo: "Do skrajne parlamentarne opozicije" in od njih zahteval, da stopijo v obstrukcijo, ne oziraje se na njene posledice. Po njegovem mnenju bo obstrukcija vlado prisilila k popuščanju. Če pa bo razpustila državni zbor, se bo že na naslednjih volitvah pokazala volja nemških volilcev, ki bodo v parlament izvolili energične nemške može poudarjenega nacionalnega mišljenja.⁷⁹

Ob debati o finančnem zakonu v državnem zboru dne 2. julija 1895 je celjsko vprašanje znova prišlo v ospredje. Slovenski poslanec Miha Vošnjak je odločno zavračal vse predloge, ki so bili usmerjeni k premestitvi slovenskih vzporednic v kakšen drug kraj na Spodnjem Štajerskem (Žalec, Ljutomer),⁸⁰ pri čemer ga je podprl tudi štajerski konservativni poslanec Mathias Kaltenegger. Le-ta je med drugim dejal, da "ne bo Celje škodovalo nemštvu, ampak bo nemška nacionalistična gonja

okrog Celja spravila nemštvo v res strahoten položaj".⁸¹ Ob njegovi izjavi, da so glasovali za slovenske paralelke tudi nemški ministri v Windischgraetzovem kabinetu, je v državnem zboru prišlo do mučnih scen, ki so pripeljale do tega, da je Ernst von Plener še pred glasovanjem o proračunu odložil svoj mandat. Tega pa ni storil grof Wurmbbrand, ki je Kalteneggerjeve besede označil za "neresnične govornice". Štajerski konservativni poslanec, ki so mu iz levice klicali "izdajalec lastnega naroda", je na ta očitek odgovoril, da niti Plener niti Wurmbbrand iz celjskega vprašanja nista potegnili nobenih konsekvenc in da je prav Plener kot finančni minister najbolj "zaslužen" za to, da proračun vsebuje tudi postavko Celje.⁸²

V državnem zboru je nastal zapleten položaj, saj so slovensko zahtevo podpirali tudi nemški klerikalci. Združena nemška levica je izjavila, da bodo njeni člani glasovali le proti postavki Celje, ne pa tudi proti celotnemu proračunu; nemški nacionalci pa so bili proti sprejetju celotnega proračuna, vendar se tudi oni niso hoteli odločiti za obstrukcijo, za katero je strastno agitiralo nemško nacionalistično časopisje.⁸³ Dne 10. julija 1895 je v državnem zboru prišlo do poimenskega glasovanja o postavki Celje in postavka je bila sprejeta s 173 glasovi proti 143.⁸⁴ Pri tem je bila slovenska stran vidno razočarana, ker je proti celjski postavki glasoval tudi del nemških klerikalcev in krščanskih socialcev. Nemška stran pa je začela vpiti o klerikalni izdaji in zlasti napadala štajerskega polanca Kalteneggerja, ki se je pred glasovanjem javno zavzel za slovenske zahteve. Proti Kalteneggerju se je po mnenju Domovine "vzdignila vsa vsenemška kuga", ki ne izbira izrazov in sredstev za politično diskvalifikacijo. "Toliko razbrzdano in politično neznačajnost in gnjusobe še ni zlahka kdaj doživel svet", saj je Karl Hermann Wolf na nekem zborovanju na Dunaju "nasvetoval, naj se rabi ime Kaltenegger kot najhujša psovka", dr. Eduard Glantschnigg iz Maribora ("znani begun celjskega 'narenturma") pa je predlagal, "naj se Kaltenegger imenujejo - pljuvalniki".⁸⁵

Sprejem celjske postavke je med celotnim nemštvom v monarhiji sprožil ostre reakcije, seveda pa so bile reakcije celjskih Nemcev najglasnejše. Celjski občinski odbor je na seji 13. julija 1895 sprejel posebno resolucijo, v kateri je od nemških poslancev zahteval, da pri tretjem branju

81 Vasilij Melik, Slovenci v državnem zboru 1893 - 1904, ZČ, letnik 33, 1979, št. 1, str. 59.

82 Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 120.

83 Deutsche Wacht, 11. 7. 1895. Deutsche Wähler demonstriert.

84 Deutsche Wacht, 14. 7. 1895.

85 Domovina, 25. 7. 1895. V znamenju olike; Deutsche Wacht, 21. 7. 1895.

77 Deutsche Wacht, 23. 6. 1895.

78 Ibidem.

79 Deutsche Wacht, 4. 7. 1895, 7. 7. 1895.

80 Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 120.

glasujejo proti celotnemu proračunu: "Občinski svet mesta Celja je na seji 5. marca t. l. v izpolnjevanju svoje dolžnosti jasno in razločno izrazil posledice, ki morajo nastati z ustanovitvijo slovenske gimnazije v Celju. - Danes stoji občinski svet pred dejstvom, da je bila postavka 'Celje' v drugem branju sprejeta in da je tako z narodno izdajo nemških klerikalcev omogočena večina državnega zbora sklenila slavizacijo našega mesta. Prastaro nemško mesto naj bi bilo zoper želje svojih zastopnikov, zoper želje deželnega zastopa, zoper želje celotnega nemškega naroda, oropano svojega nemškega značaja. Takšna usoda nas ne sme doleteti. Vsi nemški predstavniki morajo v obrambi časti svojega naroda potegniti poslednji sam po sebi umevni sklep, če se naj našemu narodu prihrani sramota, da je prepustil slovanstvu nemško občino. Občinski svet Celja zato naslavlja na vse nemške poslance nujen poziv, da v tretjem branju glasujejo proti celotnemu proračunu in nasploh uporabijo vsa možna parlamentarna sredstva, s katerimi bodo lahko v zadnji uri odvrnili nevarnost od našega mesta."⁸⁶

Podobne resolucije so v naslednjih dneh sprejeli tudi na protestnih zborovanjih volilcev v Gradcu, Mariboru, Ljutomeru, Konjicah, Vojniku, Radgoni (13. 7. 1895) in Celju (15. 7. 1895), 16. 7. 1895 pa tudi na Dunaju, kjer so na pobudo poslanec Hofmanna von Wellenhoffa in Karla Hermanna Wolfa sprejeli poseben razglas, v katerem so nemške poslance pozvali, naj glasujejo proti celotnemu proračunu.⁸⁷ Vendar so poslanci pri tretjem branju proračun kljub temu sprejeli, in sicer s 185 glasovi proti 86.⁸⁸ Zanj je poleg Slovencev, Hrvatov, Staočehov, Poljakov, Rusinov in Romunov glasovalo tudi 86 nemških poslancev, od tega kar 57 članov Združene nemške levice, 23 nemških klerikalcev, 5 članov Coroninijevega kluba oziroma moravske sredinske stranke ter dunajski demokrat Kronaetter.⁸⁹ Poleg vseh poslancev Nemške nacionalne stranke (21) in vseh krščanskih socialcev (10) je glasovalo zoper proračun le 19 članov Združene nemške levice, medtem ko se jih kar 31 ni udeležilo glasovanja.⁹⁰ Vse to je imelo za nadaljnji politični razvoj v monarhiji velikanske posledice, ki so se že kmalu izrazile v skrajno radikalni politiki avstrijskega in še zlasti spodnještajerskega nemštva.⁹¹

ZUSAMMENFASSUNG

Die Celjer Gymnasialfrage

Obwohl nach dem Fall der Regierung Taaffe sechs slowenische Abgeordnete (Ferjančič, Kušar, Coronini, Gregorčič, Gregorec und Nabergoj), die mit dem Programm der Koalitionsregierung Windischgrätz nicht einverstanden waren, aus Hohenwarts Klub ausgetreten sind, sieben (Globočnik, Klun, Pfeifer, Povše, Robič, Šuklje und Vošnjak) dagegen darin verblieben, wurden durch die Trennung der Abgeordneten die Aussichten zur Durchsetzung der einen oder der anderen nationalpolitischen Forderung wesentlich verbessert. In der neuen politischen Lage versuchten die getrennten slowenischen Abgeordneten, die slowenischen Forderungen auf verschiedene Weise zu realisieren: die Sezessionisten durch direkte Angriffe auf die Regierung, die Mitglieder des Hohenwarter Klubs als Bestandteil der Regierungskoalition. Sowohl die einen als auch die anderen erzielten bald eine Einigung hinsichtlich des Hauptziels: der Gründung der slowenischen Parallelklassen auf dem Gymnasium in Celje, die den slowenischen Abgeordneten bereits von Graf Taaffe versprochen worden waren.

In den folgenden zwei Jahren wurde die "Cillier Gymnasialfrage" zur zentralen politischen Frage in der Monarchie, die bereits am 19. Juni 1895 - nachdem der Budgetausschuß am Vortag dem Posten zur Gründung der deutsch-slowenischen Parallelklassen am Gymnasium in Celje zugestimmt hatte - zum Fall der Koalitionsregierung Windischgrätz führte. Trotz energischer Widersetzung der Deutschnationalen wurde der Budgetposten auch vom Reichsrat (bei Unterstützung der Gemeinsamen deutschen Linken) angenommen, was schwere Folgen für die weitere politische Entwicklung in der Monarchie mit sich brachte, die bald in einer äußerst radikalen Politik des österreichischen, insbesondere des untersteirischen Deutschtums, zum Ausdruck kam.

⁸⁶ Deutsche Wacht, 18. 7. 1895; ZAC, MOC 1850 - 1918, fasc. 73, št. 6450/1895.

⁸⁷ Deutsche Wacht, 18. 7. 1895.

⁸⁸ Deutsche Wacht, 21. 7. 1895.

⁸⁹ Rezultati glasovanja so objavljeni v: Deutsche Wacht, 26. 7. 1896. Ein Tag der Schmach; prim. tudi Höbelt, Kornblume und Kaiseradler, str. 117.

⁹⁰ Höbelt, Kornblume und Kaiseradler, str. 117.

⁹¹ Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen, I., str. 127.